

Відгук

офіційного опонента на дисертаційну роботу Стадника Антона Сергійовича на тему: «Механізм державного антикризового регулювання банківської системи», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження

Банківська система України на поточному етапі її функціонування є вразливою до криз через значний накопичений внутрішній кризовий потенціал, а саме: високий рівень банківських ризиків, низьку якість активів та потребу в очищенні від токсичних активів, недостатність капіталу для абсорбції ризиків в умовах глибокої кризи.

За таких умов банківська система не спроможна забезпечувати фінансування реального сектору та сприяти економічній активності, а, навпаки, потребує державних антикризових заходів регулювання для недопущення загальноекономічного колапсу в країні.

Проблема ускладнюється тим, що дестабілізувати банківську систему України також можуть зовнішні фактори – високий рівень геополітичних та геоекономічних ризиків, низькі темпи економічного зростання, бюджетний дефіцит та дефіцит платіжного балансу, значні виплати за державним боргом, політична нестабільність, – що можуть виступити як тригери банківської кризи. Зважаючи на це, питання державного антикризового регулювання банківської системи потребують постійного аналізу та удосконалення.

Зважаючи на це, обрана Стадником А. С. тема дисертаційної роботи є актуальною, має теоретичну і практичну значущість.

Наукове завдання, вирішенню якого присвячена дисертаційна робота, відбито у працях як закордонних, так і вітчизняних учених. Це, з одного боку, створює підґрунтя для продовження наукового пошуку в заданому напрямку, а, з іншого, – узагальнення досягнень світової та вітчизняної економічної думки з цієї проблематики свідчить про незавершений характер досліджень в окремих теоретичних та прикладних аспектах та потребу в пошуку шляхів комплексного та системного розв'язання наявних проблем.

Погоджуємось із висновками автора щодо необхідності уточнення категорійно-понятійного апарату та визначення концептуальних засад формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи у взаємозв'язку його основних компонентів, що забезпечує узгодженість антикризових заходів на всіх фазах розгортання кризових явищ, враховує вплив факторів, не пов'язаних з економічними циклами, та рівень стійкості бізнес-моделей банків, дозволяє не лише адекватно реагувати на наявні кризові явища, а й виявляти негативні фактори, що можуть призвести до розгортання банківської кризи.

Таким чином, розроблені дисертантом теоретичні засади та науково-методичні підходи щодо формування та реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи слід вважати цілком

актуальними та такими, що мають важливе теоретичне та практичне значення.

Зв'язок теми з державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки

Тематика дисертаційної роботи відповідає державним, галузевим та наднаціональним науковим програмам і темам.

Наукові положення автора використовувались під час виконання науково-дослідних тем «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (№ д/р 0109U006782) та «Моделювання сталого розвитку складних соціально-економічних систем» (№ д/р 0116U000929) в Сумському державному університеті.

При підготовці звітів за цими темами використані розробки дисертанта, що стосуються, зокрема, методичного підходу до вдосконалення державного антикризового регулювання банківської системи на підставі аналізу ризик-профілю бізнес-моделей банків з урахуванням європейських стандартів та рекомендацій та формалізації оцінювання впливу рівня концентрації банківської системи України як ознаки її деградації на ймовірність виникнення банківської кризи.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, викладені в дисертації, повною мірою досліджені, про що свідчить структурна побудова і зміст роботи, широкий перелік узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором робіт вітчизняних і закордонних вчених та фахівців з питань банківської справи, державного регулювання економіки та банківської системи, антикризового менеджменту. Поряд із науковою літературою, автором опрацьовані законодавчі, нормативно-правові акти, статистичні й звітно-аналітичні дані.

Висновки є логічно обґрунтованими, повністю відбивають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їх використання у процесі вдосконалення механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У дисертаційній роботі сформульовано та обґрунтовано сукупність положень, що характеризуються суттєвою науковою новизною та свідчать про особистий внесок її автора в розвиток економічної науки, який полягає у розвитку теоретичних засад, науково-методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

Серед теоретичних напрацювань та результатів дисертанта наукове значення мають сформовані концептуальні основи формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

Зокрема, це чітке визначення категоріального апарату наукової проблеми: розгляд банківської системи за системним та синергетичним підходами з виділенням мікро- і макрорівнів регулювання (стор. 31-33, рис. 1.1); уточнення поняття «банківська криза» (стор. 26-31), визначення об'єкта державного антикризового регулювання банківської системи як процесу розгортання банківської кризи з виокремленням фаз наростання кризового потенціалу (квазістійкий стан), біфуркації, деградації та краху (кризовий стан) (стор. 31-35, рис. 1.2); систематизація банківських криз з базовим поділом на кризи мікро- та макрорівнів й виділенням додаткових ознак за циклом «виникнення → розгортання → наслідки» (стор. 35-42, рис. 1.3, табл. 1.2). Запропоновані автором висновки поглиблюють розуміння сутності проблематики, що досліджувалась.

У теоретико-методологічному плані являє науковий інтерес позиція автора щодо типологізації причин та факторів виникнення банківської кризи з виділенням об'єктивних аспектів, пов'язаних із впливом на банківську систему некерованих факторів зовнішнього середовища, і з деструктивним кризовим потенціалом банківської системи, обумовленим суб'єктивними аспектами внутрішніх характеристик її елементів (стор. 51-65). Його застосування суб'єктами державного антикризового регулювання банківської системи дозволить виявляти зростання деструктивного кризового потенціалу в ній, застосовувати ефективний інструментарій для зниження його рівня та запобігання поширенню його негативного впливу на інші складові економічної системи та сегменти фінансового ринку. Отримані наукові результати щодо високого зв'язку та впливу девальвації національної валюти на зростання частки проблемної заборгованості банків України підтверджуються іншими дослідженнями, а саме, використанням метода структурно-функціонального аналізу груп банків для аналізу причин банківських банкрутств в Україні у 2014-2016 роках.

Автором роботи уточнено сутність понять «державне антикризове регулювання банківської системи» (стор. 93), «механізм державного антикризового регулювання банківської системи» (стор. 93) та доведено необхідність застосування методології інтегративно-конвергентного підходу при визначенні компонентного складу механізму державного антикризового регулювання банківської системи (стор. 93-96, рис. 2.4). Його змістовною особливістю є диференціація функціональної складової залежно від фази розгортання кризових явищ із виділенням антиципативного, превентивного, реактивного й реабілітаційного режимів регулювання (стор. 100, рис. 2.3, табл. 2.4).

Автор зауважує на важливість урахування у регуляторній антикризовій діяльності держави результатів діагностування кризових явищ на мікро- та макрорівнях банківської системи (стор. 104-107). Аргументація необхідності структуризації процесу діагностики за джерелами виникнення кризових явищ для вибору відповідного інструментарію дозволила визначитись із трьома модулями, що мають обов'язково використовуватись при діагностуванні

банківської кризи: 1) модуля аналізу зовнішнього середовища функціонування банківської системи, що генерує та передає кризові імпульси; 2) модуля аналізу банківської системи на макрорівні; 3) модуля аналізу мікрорівня банківської системи (рис. 2.6, стор. 110-131). Зазначені модулі складають комплексний процес діагностики кризових явищ у банківській системі та формують інформаційну базу для застосування антикризових регуляторних впливів.

Заслужують на увагу результати, отримані автором у процесі дослідження використання інструментарію державного антикризового регулювання банківської системи у частині обґрунтування наукового підходу до їх операціоналізації, що передбачає: визначення режиму застосування регуляторних впливів (антиципативний, превентивний, реактивний, реабілітаційний) на основі результатів діагностування кризових явищ, проектування необхідного набору інструментів та оцінювання масштабу їх застосування, оцінювання антикризових інструментів до початку застосування; активацію (деактивацію) антикризових інструментів; оцінювання ефективності антикризових інструментів після завершення застосування (стор. 131-141, рис. 2.9). У цьому контексті також заслуговує на увагу запропонована автором модель полікритеріального відбору інструментів державного антикризового регулювання банківської системи (рис. 2.10, стор. 134), що деталізує етап проектування необхідного набору інструментів.

Важливим є доробок автора в частині дослідження рівня концентрації банківської системи як сигналу появи початкових ознак потенційних кризових явищ. Підхід, запропонований автором, базується на поєднанні параметричних та непараметричних тестів, регресійного аналізу з фіктивними змінними, показників оцінювання концентрації та її прогнозування з використанням моделі регресії часового ряду (стор. 145-163, рис. 3.1). Це дозволило оцінити рівень концентрації банківської системи України як у статистиці, так і в динаміці, емпірично довести, що зростання рівня концентрації може бути можливим сигналом щодо майбутньої деградації банківської системи та потенційної кризи в ній. Отримані аналітичні дані слугуватимуть основою для підвищення ефективності державних антикризових регуляторних впливів на макрорівні в частині превенції банківських криз.

До суттєвих здобутків автора слід віднести методичні засади визначення ризик-профілю бізнес-моделі банку (стор. 167-171, рис. 3.5). Автором визначені показники кластеризації банків за профілем (структурою) фінансових ризиків, що вони на себе приймають. Це дозволило сформулювати наукове підґрунтя для розробки методичного підходу до стрес-тестування фінансових ризиків банку (стор. 182-192). Розробки дисертанта, на нашу думку, є важливими у контексті вдосконалення превентивного державного антикризового регулювання мікрорівня банківської системи.

Наведені положення суттєво розвивають теорію та практику державного антикризового регулювання банківської системи, призначені для формування антикризових механізмів як на макро-, так і на мікрорівні банківської системи.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях і авторефераті

Вивчення матеріалів дослідження та автореферату здобувача свідчать про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертаційної роботи. Дослідження має концептуальний та прикладний аспекти, що є характерним для наукової роботи. В авторефераті повною мірою розкрито всі основні наукові результати, отримані в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації роботи. Дисертація та автореферат відповідають вимогам МОН України, що пред'являються до кандидатських дисертацій за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит.

Наукові положення, висновки й результати дослідження опубліковано у 16 наукових працях загальним обсягом 5,75 друк. арк., з яких особисто авторові належить 5,15 друк. арк., зокрема: підрозділ в 1 колективній монографії, 7 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 6 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 8 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта охарактеризовано повною мірою.

В цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, що подаються безпосередньо в основній частині дисертації та виносяться в додатки.

Значення дослідження для науки та практики, шляхи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених у дисертації науково-методичних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. У своєму інтегральному вигляді результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливого науково-практичного завдання, що полягає в розвитку теоретичних засад, науково-методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

Практичне значення наукових результатів, одержаних в дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій автора, а також обґрунтуванням методичного базису формування й реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

Розроблені дисертантом методичні положення можуть бути використані Національним банком України, саморегулювальними організаціями банків, банками України. Це дозволить удосконалити національну нормативно-правову базу з питань державного антикризового регулювання банківської системи з урахуванням світового досвіду, розвинути механізм державного антикризового регулювання банківської системи України, зокрема вдосконалити методичні підходи до діагностування кризових явищ

на мікро- та макрорівнях банківської системи та застосування відповідних антикризових регуляторних заходів.

Пропозиції щодо оцінювання ризик-профілю бізнес-моделі на основі системи кількісних та якісних індикаторів використовують під час запровадження заходів антикризового планування у ПАТ АБ «Укргазбанк» (довідка від 21.08.2018 № 113/19495/2018; визначення індикаторів ранньої діагностики банківської кризи – в діяльності АТ «Перший український міжнародний банк» (довідка від 27.02.19 № Д–29/118); аналізу ризик-профілю бізнес-моделі – у превентивному антикризовому регулюванні діяльності ПАТ «Банк Альянс» (довідка від 26.03.2019 № 25/844); стрес-тестування ключових фінансових ризиків, визначених за результатами оцінювання ризик-профілю банку, – в діяльності АТ «Ощадбанк» (довідка від 12.04.2019 № 518/15).

Крім того, наукові результати, які одержав дисертант, використовують у навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін: «Антикризове управління банком», «Банківське регулювання», «Фінансове регулювання та нагляд», «Аналіз банківської діяльності», «Банківські ризики», «Управління банківськими ризиками» (акт від 02.04.2019).

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних Стадником А. С. результатів, слід зазначити деякі дискусійні положення, недоліки та зауваження, що мають місце в дисертаційній роботі.

1. У підрозділі 1.1 (стор. 24) зазначається, що банківська система – «один із елементів економічної системи країни, що є важливим тригером її стану, оскільки саме банки є найактивнішими позичальниками та кредиторами вільних фінансових ресурсів, здійснюючи їх акумулювання та перерозподіл у різні сфери національного господарства, сприяючи таким чином економічному зростанню та збільшенню ВВП». Вважаємо, що у цьому разі необхідним було б наведення й інших елементів економічної системи країни та каналів їх взаємодії з банківською системою у контексті впливу на можливість виникнення кризи в ній з урахуванням впливу на неї параметрів зовнішнього середовища, внутрішніх та зовнішніх зв'язків, реакції на шоки та ефектів зворотного зв'язку.

2. У роботі наведено авторську систематизацію, структурування та типологізацію банківських криз. Узагальнивши напрацювання з цієї тематики, автор у Таблиці 1.4 (стор. 66) надає основні індикатори настання банківської кризи. Більшість індикаторів не має кількісного виміру, як, наприклад «різке зниження темпів зростання виданих кредитів». Але серед тих, що визначаються з граничним рівнем, є дещо дискусійні. Так, автором запропоновано наступну оцінку кризи: «проблемна заборгованість сягає принаймні 10% від загального обсягу активів на піку кризи». Використовуючи діючу класифікацію якості активів, слід зазначити, що протягом 2018-2019 років рівень непрацюючих активів NPL у банківській системі був вищим за 50%. На наш погляд, доцільно пояснити підходи до

оцінювання кредитного каналу поширення кризи з огляду на сучасні умови діяльності банківської системи.

3. Робота значно виграла б, якби у підрозділі 1.3 «Особливості банківських криз в Україні» (стор. 66-82) автор продовжив горизонт дослідження до 2019 року, а також використав дані міжнародних рейтингів та звіти міжнародних організацій, які визнані авторитетними аналітичними джерелами. Також, на нашу думку, доцільно було б провести порівняння з банківськими кризами в інших країнах, а також дослідити особливості та інструментарій післякризового відновлення в них.

4. При дослідженні функцій суб'єктів державного антикризового регулювання банківської системи (підрозділ 2.1) автору бажано було б поглиблено розглянути поточний стан та проблемні аспекти формалізації функцій, взаємовідносин та розподілу повноважень між ними, насамперед, між Національним банком України та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Зокрема, практична цінність результатів зросла б завдяки детальнішому висвітленню ролі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у функціонуванні механізму державного антикризового регулювання банківської системи, а також визначенню шляхів удосконалення методів роботи цієї установи.

5. Запропонований автором інструментарій для запобігання виникненню кризових явищ та зменшення рівня вразливості до банківських криз (стор. 137-138) зосереджується, переважно, на кредитному, валютному ризику та ризику ліквідності. Враховуючи розширення сучасних нормативних вимог до банківського управління іншими видами ризиків, обов'язкові процедури їх стрес-тестування та розрахунку впливу компонентів ризиків на капітал, доцільно продовжити дослідження у даному напрямку.

6. Автор, базуючись на огляді теоретичних концепцій щодо взаємозв'язку рівня концентрації та стійкості банківської та фінансової систем (стор. 145-147), обґрунтовує потенційний вплив рівня концентрації на можливість деградації банківської системи та розгляд зростання її рівня як слабого сигналу появи початкових ознак потенційних кризових явищ. Водночас, на нашу думку, проведення статистичних розрахунків, зокрема, дослідження кореляційних залежностей між показниками концентрації та показниками фінансової стійкості банківської системи, дозволило б більш глибоко висвітлити проблематику та додало б більшої обґрунтованості положенням автора.

7. Запропонований автором перелік індикаторів для проведення кластеризації ризик-профілів бізнес-моделей банків (стор. 168) не характеризує структури зобов'язань банків, доходності активів, вартості пасивів, якості кредитного портфелю. Доповнення переліку індикаторів, на наш погляд, дозволило би чіткіше розподілити банки за однорідними кластерами. У той же час, заслуговує підтримки саме ідея запровадження превентивних антикризових заходів, що передбачають, зокрема, посилення регуляторних та наглядових процедур відповідно до рівня ризику бізнес-моделі банку.

Слід зазначити, що вищенаведені зауваження та недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної дисертаційної роботи та не знижують її наукову та практичну цінність.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Стадника А. С. являє собою цілісну, завершену, самостійно виконану, кваліфіковану наукову працю, в якій на основі проведених автором досліджень отримані нові науково обґрунтовані результати щодо вирішення важливої й актуальної науково-прикладної задачі, яка полягає у розвитку нових та удосконаленні наявних підходів до формування та реалізації механізму державного антикризового регулювання банківської системи.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, що повністю вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, що виносяться на захист, мають елементи наукової новизни. Автореферат є автентичним за змістом і відбиває основні положення дисертації. Наукові положення, що виносяться на захист, повністю відображені у публікаціях здобувача, що відповідають вимогам МОН України.

Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджені результатами спостережень. Напрямок дослідження відповідає профілю спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Стадника А. С. на тему: «Механізм державного антикризового регулювання банківської системи» за змістом і оформленням відповідає п.п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Стадник Антон Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри банківської справи та фінансових послуг
Університету митної справи та фінансів
Міністерства освіти і науки України
доктор економічних наук

О. П. Заруцька

М.М. Борис